

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 20. —

VIDEM, 1. - 15. FEBRUARJA 1952.

Leto III. — Štev. 34

UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm-Udine

Naročnina: letna 400.— lir, 6 mesečna 200.— lir.

Ob obisku iz Rima

Pretekli mesec je obiskal Nadiško dolino, nič manj kot poštarnik ministrstva za šolstvo, on. Carlo Vischia. Prišel je na četrti tečaj pedagoškega centra, ki so ga ustanovili pred štirimi leti v Sv. Petru Slovenov.

Pri sprejemu podtajnika so bile prisotne najvišje civilne, vojaške in šolske oblasti videmske pokrajine.

Po zadnji vojni se je zgodilo prvič, da je bilo središče zelo italijanskih dolin, kot pravi nam rasproten italijanski tisk, predmet pozornosti kakšnega vsjega vladnega predstavnika.

Kaj ga je napotilo v te kraje? V svojem govoru je med drugim omenil, da je šola v obmejnih krajih predmet posebne zanimanja rimske vlade. Mi dopolnjujemo, da so predmet posebnega zanimanja vlade samo šole ob jugoslovanski meji, ne pa one ob meji z drugimi državami. V resnici je bila naša dežela vedno predmet posebnega zanimanja vseh rimskih vlad. Od leta 1866 do danes niso poskušali drugega kot to, kako bi spremeniili značaj našega ljudstva, ki se zaradi svojega bedrega stanja ni moglo upreti raznarodovalni politiki in jo je moralo v večji ali manjši meri prenašati.

Nalašč v ta namen so odprli v Sv. Petru Slovenov posebno učiteljsko, v kateri so privlačili dijake teh krajev, ter jih tam natrpali z izkušnjami rimske kulture. S tem v zvezi je bil organiziran tudi center za pedagoške študije. Ljudje, ki vodijo to ustanovo, so morda dobri in pošteni, nimajo pa niti najmanjšega pojma o jeziku in šegah tukašnjega ljudstva; ta ustanova ima v svojem letošnjem programu načrt za zgodovinsko-zemljepisno proučevanje St. Lenarta, naravnega okolja v Podbonescu in socialnega položaja v Srednjah.

To so vsekakor lepe pobude na študijskem področju, vendar pa so verjetno napadne že v samem nastanku. Če se namreč domačinom ne prizna njihovega jezika in se jih ne proučuje z vidika njihovega posebnega rodu, tak študij ne more privedi do pozitivnih rezultatov.

Zelo verjetno bodo ob koncu teh raziskavanj napravili poročila, ki bodo zabeležena z italijanistini, fedelissimni in zemljepisna imena ne bodo imela slovenskega korena. Besedica *slovenska* tudi verjetno ne bo nikjer zapisana, ker je ta beseda mnogim neprijetna in bi jo najrajši za vedno izbrisali iz teh dolin.

Zato tudi niso vse civilne, šolske in vojaške manifestacije, ki so bile organizirane v Nadiški dolini, nič drugega kot komedijanstvo in ki na koncu vse končajo s slavospevom italijanskemu značaju prebivalstva. Vprašamo se, čemu pripravljajo tako pogostoma take manifestacije med katerimi naj bi začnjo tvorila dostojen zaključek manjših manifestacij in zakaj ne organizirajo tudi drugod podobna študijska srečanja, zavode in šole. Pregovor pravi, da jezik vedno sili na razno. To bo tudi država, ker v Beneški Sloveniji ne bodo prenehali s takimi komedijami, dokler bodo vedeli, da obstojajo še pametni ljudje, ki se ne bojijo in ki hočejo ohraniti pri ljudstvu živno zavest njegovih tradicij in njegovega jezika in ki ne stavijo svoje narodnosti na prodaj. To dejstvo je zelo neprijetno rimskemu centru in tudi bližnjemu pokrajinskemu središču, kjer so si izbrali svoje zavetišče tisti, ki si še utvarjajo, da morajo nadaljevati z delom, ki ga je začel pretekli režim.

Pri takem delu je na prvem mestu ONAIR, ki se z vsemi silami trudi, da bi organiziral čim več raznarodovalnih srečanj pod zrakom fašistične Italije, katere geslo je bilo, da se ne sme pustiti ničesar, kar ni italijansko, gesto, ki še vedno močno odmeva v glavah njenih članov. In kakor da bi ne šadostovala ONAIR, ko so izvedeli, da hodi slovenska

mladina iz Beneške Slovenije na slovenske šole v Gorico, kjer jo poučujejo v njenem materinskem jeziku, so jim nenadoma odprli vrata zavoda v Rubinjaku in v državnem zavodu v Čedadu, da bi jih tako odvrnili od pouka v slovenskem jeziku. Zakaj niso napravili že prej kaj takega? Ali si morda domišljajo, da bodo uredili razmere v Beneški Sloveniji s takimi mamili? Potrebno je vse kaj drugega.

Pomoč in njen namen

Dali so razumeti, da so s tem, kar je bilo doslej napravljenega, prišli na pomoč ljudstvu v njegovih potrebah. Človeku, ki ne pozna razmer, se zdi, da je otvoritev zavodov za slovenske otroke iz naših krajev, gradnja šolskih poslopij, zaposlitev beneških delavcev (in kakšna zaposlitev: v rudnikih, globoko pod zemljo, v Belgiji) velika pomoč ki nam jo daje vlada. Kdor pa bolje prouči vso stvar, bo prišel do spoznanja, da vodi vse to delo poseben namen, da hočejo z nekako demonsko voharstvom spreminiti čustvovanje in značaj našega ljudstva. In vendar jim to ne uspe. Sedaj jim bo uspelo še manj, ker se je pri ljudstvu zbudila zavest njegove narodne bitnosti in vedno bolj se zahteva posebne zakone, ki naj zaščitijo njegov jezik in njegove običaje.

Tudi o gospodarstvu naših krajev, ki so vključeni v pasivno področje, so že govorili na dolgo in široko in potrošili celo nekaj denarja, da bi tako ustvarili videz kot da bi oblasti skrbela za našo de-

želo. Ni še dolgo odkor so se v Čedadu sestale razne pokrajinske osebnosti, ki so med drugim tudi zatrjevale, da nimajo prav tisti, ki trdijo, da se v vzhodni Furlaniji ni ničesar storilo. Kot protidokaz navajajo izvršena javna dela, na primer vodovode, električne napeljave, nova šolska poslopja itd.

Nekaj je bilo napravljenega, to je res. Toda koliko je tega v razmerju s potrebami prebivalstva? Le majhen del onega, kar bi moralo biti storjeno že pred mnogimi leti, kot po številnih drugih krajih Italije. Ta najmanjši del pa je bil napravljen zato, ker se bojijo narodnega prebujenja našega ljudstva. Če bi ne obstojala ta nevarnost zanje, bi verjetno deželo še vedno zanemarjali v takšni meri, kakor se je to dogajalo v preteklosti.

Kljub vsemu temu pa vlada v teh krajih še vedno beda in obiski visokih osebnosti, kakršna je tudi podtajnik Vischia, ne pripomorejo k rešitvi položaja, čeprav je izrazil svoje zadovoljstvo sprčo lepega sprejema in dokazov italijanstva, ki so mu jih nudili v Sv. Petru Slovenov. Poudarjamo, da teh manifestacij ni uprizarilo krajevno prebivalstvo, saj večina njih za obisk sploh ni vedela, ampak so jo organizirali tisti, ki so se semkaj priključili in si domišljajo, da so edino pravilni tolmači volje Slovencev iz teh krajev.

Tudi eventualne informacije, ki so jih dali visokemu gostu o naših krajih, ne morejo biti niti koristne, niti resnične in zato tudi ne demokratične, kakor ni demokratična vlada, ki še vedno noče izvajati tistih ustavnih dolžnosti, katere predvidevajo neotiran pouk narodnih manjšin v njihovem materinskem jeziku. Pritisk, s katerim hočejo za vsako ceno doseči raznaroditev, ni nič drugega kot nadaljevanje fašistične metode.

Bi ne stala slabu u Benečiji adnà fabrika marmelade

Usi vjemó, de u Benečiji se pardjela puno sadja an žalostno je, de tole sadje ga muoramo nest u Čedad na plac an tam ga prodaj za malo soudu. Vidli smo de ljetos kostanj ga njesmo mogli prodaj se za dva tauzent lir na kuintal. Ce lepuó pomislimo nje blo plačano še djele, ki óku njehá smo mjel. An use tuo, ku gremó kupuvat no malo marmelade nam jo storjó plačat puno soudu. Sadá mi se pomislimo, zakí par nas se na muore nardit no ljepo fabriko marmelade, kjer mamó puno sadja? Takuó bi mogli use naš sadijski pardjelak ga zdjelat lepuó an ga prodaj za dobre soude. Je rjes, de za adnó fabriko nardit, korá zlo soudu an tek imá soude par nas, so samo kupci, ki stojó na cjest an ki od nas kupujejo, na drugo stran pa nam prodajajo drago blaguó, ki mi ga nučamo; tuo kar jim mi prodamo malo plačajo, blaguó, ki ga mi od njih muoramo kupit, pa strašnuó plačjót.

Beneških Slovencev nas je puno an če usi se zložmo kupe, bomo mjel našo fabriko an usi se bomo služil z njó an koriste velike bomo takuo se spartil med nam. U fabrik boju mogli djelat naši ljudje an na boju mjel potrjebe hodit posvjete djelo gledat.

Za nardit na fabriko bi nam muoru ponat tud governo, sa pomagá družim z soudi od ERP, tuo so tisti soudi, ki jih Amerika daja. A če gremo touč tiste urata sigurno nam na boju dal nič, zak naš governo na mura nardit slabega tistim kupcam, ki od puno cajta nas šfuta. Sa on na darži za nas, buoge kumete. Naspruotno, utargal bi nam rad še tisto malo pulente iz naših ust, ku plačujemo velike dauke.

Zatuo muoremo se sami ganit. Djelejmo veliko propagando po usjev vaseh od Benečije, zak deb usak človek zastopit veliko importanco, ki bi mjela adnà fabrika od marmelade u naši džadž. Je velika škoda našo sadje ga čje metát an nič potegnit od njega.

Tuole će rejć, djelat brez nabečnega korista an kar se djela za na mjet korist rata, de se človek naveliča an pusti djelo an use. Slabu bi bluó pustit par nas djelo óku sadja, sa mamó par nas takuo veliko mizerjo, ki će pusimó še tuó, kar bi lahko pardjelal, kam puodimo končavat? Usi posvjete? An če usi bomo šli, duo ostane u Benečiji? Beneška Slovenija se bo takuo zgubila. Pomislimo na tuole an denimose usi kupe, pokažimo svjetu, de vajámo še kjek an de znamo še von iz mizerje volest, tud če governo nejće nam pomagát.

V RIMSKEM SENATU

Vprašanje pokopališča v Črnem vrhu

Vsem je znano, da je pokopališče v Črnem vrhu (občina Podbonesec) v obupnem stanju. Preteklo je skoraj pol stoletja odkar ga nihče ne popravlja, kaj šele, da bi kdo mislil na razširitev tega kraja. To pokopališče je namreč zelo majhno in njegov svet je kamenit. Trupla, ki pokopavajo seveda ne strohne tako kot v dobri zemlji in posledica temu je, da dostikrat ne vedo kateri grob naj prekopljejo za položiti mrtveca, ne da bi naleteli na neprijetne prizore. Tudi zunanost pokopališča sama kaže veliko zanemarjenost oziroma premalo skrbi, saj je celo zid, ki ga obdaja, ves porušen.

Od koga bi morali zahtevati, da bi se to stvar uredila? Od ljudi? Od teh resne, saj žive v tako bednem stanju, da ne morejo popraviti niti bivališč živih. Tu ni ceste, treba je prinašati in odnašati vse tovore na hrbtu in tudi svet, katerega obdelujejo, je kamenit, da ne pri-delajo niti toliko, da bi se s tem preživljali preko celega leta.

Izvedeli smo, da se je pretekli teden prav o tem vprašanju razpravljalo v rimskem senatu. Minister za javna dela Camangi je med tem razpravljanjem po-

MOZ POSTAVE (ali senca preteklosti): »To je državi nevarna knjiga. Brž sem z njo

Upravičene težnje Podrate za priključitev k Fojdi

V predzadnji številki našega lista smo razpravljali o verjetni priključitvi Prosnida k občini Ahten, ker spada prometno semkaj. Podobna nepravilna razdelitev pa je tudi v Ahtnu, kajti tudi vas Podrata zahteva, da bi se odcepila od sedanjega občine in se priključila zaradi tehničnih vzrokov k Fojdi.

Podrata je mala vas, ki leži 680 metrov nad morjem in šteje približno 150 prebivalcev, ki tvorijo 29 družin. Zadeva je najbolj kritična v tem, da od Podrate ne vodi nobena pot do občinskega sedeža, ki je v Ahtnu in leži ta na zapadni strani, prav na koncu doline Malina. Vse drugače pa bi bilo, če bi spadala ta vas pod Fojdo, kajti v to smer gre ves promet in tja vodi tudi pot. Kdor pa hoče do Ahtna po cesti, ki pelje edino skozi Gradišče, mora napraviti približno 20 kilometrov skozi Fojdo in Rekluzo.

Ta nepravilna upravna razdelitev zahteva seveda od ljudi mnogo težav, ker imajo vedno potrebo hoditi na županstvo in tako izgubljati čas, česar bi sicer ne bilo treba, če bi bili pristojni pod Fojško občino, ki je mnogo bližja in kamor tudi prometno spadajo. Potrebo po-

tej odcepitvi so čutili že zdavnaj, posebno pa še zadnja leta, ko je vedno večja birokracija. Ze takoj po končani drugi svetovni vojni, so se zbrali vsi družinski poglavarji iz Podrate in napravili prošnjo, da bi pri višjih oblasteh dosegli dovoljenje za to odcepitev. Občinski svet v Fojdi je rade volje sprejel njihovo prošnjo, toda v Ahtnu so se odločno uprli, češ, da bi s to novo ureditvijo preveč trpela občinska bilanca. V resnici, plačuje Podrata, ki ima komaj 150 prebivalcev skoraj poldrugi milijon lir davkov vsako leto, to je približno 50 tisoč lir letno na družino. Z novo razdelitvijo bi seveda občinska blagajna trpela občutno škodo in prav zaradi tega je notranje ministrstvo v Rimu odklonilo prošnjo, ki jo je predložilo prebivalstvo Podrate.

Takrat so se Podratani navidezno pomirili, ker so upali, kakor so jim obljubili, da jim bodo zgradili cesto, ki bo vodila v Ahten, toda o tej se danes nič več ne govori. Da bi si vsaj nekoliko izboljšali življenjske pogoje, so pred petimi meseci začeli ljudje graditi sami skoraj izključno na lastne stroške cesto, ki bo vodila v Čanebolo. Zadnje mesece pa so v Podrati izvedeli, da je občina v Ahtenu pripravljena sprejeti pod svojo upravo vas Prosnid, ki spada sedaj pod Tajpano in to je vzbudilo seveda dosti ogorčenja med ljudmi, ker so spoznali, da je tu vmes spekulacija. Tako stoji danes vsi pred odprtim vprašanjem, ali je mogoče, da se odpravi ta nepravilnost med posameznimi občinami. Če bo Ahten resnično sprejel Prosnid v svojo občino, bi moral odstopiti Podrato Fojdi, saj jim bo Prosnid plačeval tudi davke in tako ne bo več izgovora, da bo trpela občinska blagajna.

Prebivalci Podrate so upravičeni zahtevati to odcepitev ne samo zato, ker je njihova vas preveč oddaljena od sedeža občine in ker tja ne vodi nobena pot, ampak tudi zato, ker občina zanemarja njihovo vas. Čeprav plačujejo dovolj visoke davke, niso napravili do danes nič ali prav malo, kar bi bilo v korist Podrate. Šola nima lastnega poslopja in niti ni občinskega vodovoda. Vodovod, ki ga imajo danes, so si zgradili vaščani na lastne stroške.

Kakor vidimo, Ahten nima s Podrato nobenih stroškov, nasprotno, ker od njih redno izterjuje davke. To je kajpada vzrok, da se še vedno protivi, da bi prišlo do nove upravne razdelitve, čeprav je sedanja razdelitev v zelo veliki škodo gospodarstva te male slovenske vasi.

Za naše ceste ni denarja

Pretekli teden je pokrajinski odbor v Vidnu razpravljal o potrebi popraviljanja cest v naši pokrajini in tako končno tudi o cestah Beneške Slovenije, ki čakajo že več let na to. Naše občine so zaprosile že večkrat za pomoč, a te prošnje so bile vedno zavrnjene z izgovorom, da pokrajina ne razpolaga s fondi. Končno je pokrajinski odbor določil 160 milijonov lir za vzdrževanje pokrajinskih cest v furlanski ravnini. Kdaj bodo prišle na vrsto tudi naše ceste? Mar se bodo popravile samo z obljubami?

REZIJA

RAVENCA. — Znano je, da je prebivalstvo naše občine v zadnjih letih precej naraslo in kakor izgleda se bo tudi letos povečalo število družin in upamo kmalu tudi število njenih članov. V mesecu januarja se je oklicalo kar sedem parov, kar je mnogo za našo dolino, ki šteje le 3193 prebivalcev. Oklicali so se ti: par: Kos Rihard, pek z Butolo Lidi-jo; hišna gospodinja: Zanini Aldo z Di Lenardo Marijo, gospodinja; Della Mea Evarino, trgovec, z Di Lenardo Izabelo, hišna gospodinja; Madotto Valentin, delavec, z Quaglia Marijo, gospodinja; Siega Anton, trgovec, z Siega Pasquo, gospodinja; Naida Pieter, brivec, z Valent Livi-jo, gospodinja; Pielich Ernest, gozdni delavec, z Madotto Anno, gospodinja.

BELI POTOK. — Sino sredi zime in sicer v tistem letnem času, ki nam dela najbolj težko življenje. Naša vas leži 663 metrov visoko in je zaprta okrog in okrog z visokimi hribi, tako, da ne vidimo za več mesecev sonca. Letos je zapadlo precej snega in zadnje čase je prehod na Tanamejo, ki je edini, ki vodi v našo vas zaprt zaradi snežnih zametov. Seveda ne more po tej cesti voziti niti avtobus tvrdke Stefanutti iz Njivice, ki je doslej vozil trikrat tedensko in smo imeli tako zvezo s Tarcentoni in ostalinimi vasi Terske doline. Seveda tudi pošta ne prihaja redno; če pride enkrat na mesec smo lahko srečni, kajti drugače moramo sami poje v Ravenca, katera je pa oddaljena približno 80 kilometrov od tu po kolovozni cesti, ker preko gor ne moremo v takem vremenu.

Da je pozimi zares žalostna slika naše vasi, je dovolj, da povemo, da smo tudi brez električne luči in torej tudi brez radia, ki bi nam edini lahko prinašal domače in tuje novice.

RAVENCA. — Pretekli teden se je Puškovi družini pripetila huda nesreča. Mala triletna Jole, ki se je vrtila okrog ognjišča, je zvrnila nase kotel vrele vode. Starši so jo takoj pripeljali v videmsko bolnico, kjer pa je na žalost čez par dni izdihnila zaradi hudih opeklin. Ta nesreča male deklice je silno pretresla vso dolino posebno pa matere z malimi otroki.

GORJANI

FLAJPAN. — Za tiste, ki so bili v letu 23. januarja, ki so bili celo leto od doma na djele. Največ je jih bilo tu Franciji in tu Belgiji. Anjelo so pasale tiste, an smo tu sredi zime, ki že teže nasi djeleci in se pa rečunajo fagot za speklat jeti ta od sve hiše. Družba to ne ostane, zak' kle par nas djele to nje an naša zemlja na e maso božica za morjeti ta na njej živiti.

TARCENT

Ne začela uoziti od Tarcenta tu Benet-ke na noua korjera. Ta korjera na je zarjes močno komoda, ne koj za Tarcent, ma še usé naše uasi Terske an Karnajske doline, zak' no če judje morjeti jeti an priti tu Benetke tu den dan. Od Tarcenta tu Benetke na če ta korjera pejati od telih urah: 5,30 an 9; tu Benetke na pride ob 10. an 13. uri. od Benetke tu Tarcent na če pejati ob 14,30 an 18. uri an na če priti tu Tarcent ob 18,20 an 22. uri.

TAJPANA

PLATISCE. — Še ljetis te paršio za- dost snega tu našo vas an takuo te nas zaperio tej druge ljeta, ki ve ne muoremo vič se pogoriti. Tisti, ki imá kaj za pre- dat muora počakat pomlad, da bo moru svoje blaguo pejat' ra Laško. Korjera ne vozi več u našo vas an tisti, ki če jeti u Videm, jo muora čakati u Tajpani, ki je deleč no uro an pou od nas, zak' cješta rje bla šcedera. Buoh var ne boli. h nam mjeđih o ne more prit. Če cješta bi bla ocedena to nje blo usé tegá, ma za nas nje nobednega, ki ve se mu usmi- lino. Nam njeso maj dali no atrecature za se z njim servijeti kar o pride snijeh an če ve čemo mjet cješto čisto minio se sami uzeti lepate an jo ocediti. Tako- le so judje od gorskih vasi tratani.

PROSNID. — U preteklim petku se je muoru branit pred videmskim tribuna- lom naš vaščan Evgenij Filipič, zak' je ženo an otroké tuku an poté jih tud iz čuoma vegnú. Tribunal je prizná Filipi- ča za kriviga an ga je štrafu z 10 mjesci paražuona an 6 tauzent lir multe.

AHTEH

MALINA. — Judje našega komun- a, naj boju Sloveni al' Furlani, so spravi- li tu no koletu soue, ki so povenali za funeral narditi našemu bogemu vašča- nu Pelizzo Ernestu, ki e umar na dan Pierenahli tu Videmskim špetalu. Nje-

IZ NAŠIH VASI

smo maj vidali itako spravjene judi z pomati fameji od rančeha Ernesta, od ketereha smart na je simpri šnje zavita tu dan mišterih.

SUBID. — Ljeta 1944 so Todeski an fašisti zažgali našo uas an z njon še našo laterijo. Tej, ki to je usjem znano, naša uas na ridi dosti krau an ta ven- či pardjelek od ketereha ro se naši judje pomahajo to je mljeko. A kuo čemo nardi- ti če naša laterija na je šnje za nardi- ti? Mljeko, ki ve pomoužemo ve muore- mo se ha sami djelati tu hišah itako, ki to more, zak' to se vje, ki tu hišah to nje ne atrecature za morjeti djelati do- lar ser an maslo. Neketeri no nosijo mljeko tu laterijo Maline, ki na je deleč no dobro uro hodá. Tole djelo to stori zgubjati dan kop časa našim judam an zatuo ve se močno marvejamo, ki na ne bodi ba šnje nareta naša laterija. Tu na- ši uasi to je, tej, ki smo že povjedali, dosti krau an zatuo ne moremo biti brez nje, koj na manča dobrá voja naših po- hlavarjou. So cni, ki no bi muorli se

prepasua te numar. Tu zimi te zlo tež- ko za naše otroké djelati usaki dan to pot an zatuo ve uprašamo, ki naš ko- mun e ne pas uzabi za tole rječ. Gover- no on more pomati par taci problem- ou, ma to se vje, ki če to nje tu na- šim komuné judi, ki no mu nardita pre- žent usé tuole, no ne pridejo ta h nam se ponujat.

FOJDA

PODCERKIV. — Pred nedaunim je našemu mlekarju zmanjkalo od solarja kjer spi, 80.000 lir. Mlekar, ki se kliče Krapic Sante, e denuncjou no ženó iz naše vasi, ta na katjeri imá sošpetet ki na bodi mu je neslá, zak' koj ta na mje- la kombinacjou za priti tu njehá solar. Denuncja ne ba nareta karabinjerjem od Čampejá.

VILE. — Naše vaščanke Peligoj Mari- ja an Bortoluti Assunta so denuncjou nardile karabinjerjam Čampejá prout' Bortoluti-ju Amedeo, zavuj tegá, ki jih je ofindou.

TAMORSKA CJESTA

*Več kuj dve ljeta so že pasale,
ke smo pribierali tou več žjone,
ke nečjo nan prece cješto narditi,
za ki moremo še mi našu robu voziti.*

*Tri mljoni so bli stancjani,
za cješto napraviti jin ejtu frani,
ma pot jin donas na je simpri dnaka,
ejtako Tamorjen cješto dibant o čaka.*

*Smo bli paričali lopatu, pikón nu štranguila,
mistič, ke naši može, Digo nu Kostantin,
za to djelo napraviti nu kěj zburtajta,
ma tej ke se vidi ni dán ni drui njemajo čajta.*

*Te velike lave dol po Fariule,
nič se ne usmiliju za naše skule,
zuój teha muoramo teško harboi lupiti,
če mamó kej za prodati al za kupiti.*

*Samo za tase sak zluodej nas pózna,
an obečuje, ke prece pot če bit uožna,
an stu obeču še le več močno z dauki nas méška,
táko ke vilita tu Tamoru je še buj téška.*

— Dan Tamorjen —

TORJAN

SKRILA. — Sino čul, de u kratkim ča- su boju poslal proč od djela več djel- uci, ki so okupani tu žjavah od čedad- ske cementarne, ki je par nas. Ta novica je zlo stresla naše judi, ki že takuo malo zaslužejo an ki drugje zanje djela ne bo. Potreba bi bla, de se ne pusti tole rječ nardit, an prej ku bo poznó je pru, de gre adná skupina naših djeloucu tah di- rekcciji cementarne za vidati zak' naj bi se damou poslalo djeiouce.

ŠT. LENART

Dne 25. zenarja se je muoru branit pred videmskim tribunalom 40 ljetni Val- entin Sibau iz našega kamuna, zak' je lanko ljetu ustrjelu z ročno bombo, de bi takuo ustrašu svoje vaščane s katje- rimi se je malo prej kregu. Sibau je pri- znú, da je meú več bomb, ki jih je nu- cu za strejat za judi strašit an za za- bavo. Pred tribunalom je jau, de je bla tista, ki je lanko ljetu ustrjelu zadnja, ki mu je ostala an ju je vargu proč za- tuo, de bi na mu paršlá kajšenkrat voja za jo zagnat prout svojim sovražnikom.

Tribunal mu je dau adno ljetu an dva mjesca paražuona an 17 tauzent lir multe.

CEDAD

Pretekli tjeđan so začel djelati nove hi- še za tikere je governo dau vič milionu lir. Naróli boju a hiše, ki boju mjela usé kupe 10 starovanj. Od teh šest jih bodo nardil u Via Udine an šter pa blizu Kri- stusovih hiš.

Vičkrat smo pisal, de je u našim mje- stu velika kriza liš an de je vič družin, de muorajo stuo u soffiteh. Zatuo se tro- štamo, de buodo ložil u tiste nove hiše 10 zarjes potrebnih družin.

ZAVUJ SLINAUKE. — Zavuj tegá, ki u našim kamune se usak dan vič šje žvinska boljezen - silnauka, naš šindik

je dau ordin, de nobedna gostilna u Če- dače, ki imá tud štalo za ob nuojé uzet- tiste, ki hodišo okuol z žvino, ne smije jim dat strche. Žvina za ketjero je pre- povedano so krave, praseta, uce an ko- zé.

DUO JIH JE ZGUBU? — Pred dnevi so ble ušafane dve bicicleti skoraj nová, ki so ble dane u roké našim kamunskim stražnikom. Tisti, ki jih je zgubu an ki jih če mjet nazaj varnjene, naj se obar- ne na oficij kamunskih stražniku, ki je glih pod kamunsko bišo na cjesti, ki od velikega placa peje de zluodejovega mu- sta. Obarnit se boju muorli u tistih urah, ki je oficij odpart.

SREDNJE

GORENJI TRBILJ. — U preteklin- mjescu so u naši vasi nardil inauguracjou od novega monumenta za naše padle u obé svjeteune uojské. Par tisti cerimo- nji je blo z'o judi an med njemi tud na- ši pohlavarij.

Mašo je zmoliu naš gospod Tomaze- tič glih pred monumentom an rotlé kar je kenč je nardil tud govor. Tel krat nje govoriu po slovensko ku po ravad, ampa samo po italjansko. Tuo zavuj te- gá, de bi ga zastopil tud tisti 'ud'e, ki so paršli u našo vas iz Čedada an Vidma.

U imenu naših kamunskih pohlavarij nje blo nobednega konseljerja, de bi znu nardit govor po taljansko, zatuo so dal ta inkarik našemu segretarju ki zna dobro ta jezik. Segretar Ivan Derboló je med drugim jau de maj bi žrtvovanje naših padlih bratou ušafalo pravično plačilo pred Buogam an pred ljudma.

Troštamo se, de na bo vič uojské an de takuo na bomc videl vič točiti souze od očetu an mater padlih sinou.

DOL. TRBILJ. — Je umaru naš va- ščan Beučar Ivan, star 74 ljet. Pogreb je bio dne 21. zenarja. K zadnjemu po- čitku so spremil ranega Ivana dost ju- di od usieh naših vasi. Ranci je bio zlo poznan an štiman u naših vaseh, zak' u njegá življenju je bio ritar dohar an počten.

PRAPROTNO

Impreži Antonio Grisolfi iz Vidma je blo dano od našega kamuna djelo za uodó parpejat u vasi Kres. Brišče. Centa an Križišča. Uodó je buodo parpejat iz Prapotišč. Za tisto djelo nardit naš ka- mun je nardil dan mutuo za 15 milionu lir, ki ga bo muoru plačat no mar po ljetu u caju 50 ljet. Čajt je bio, de se po 86 ljet, ki smo pod Italijo, tud u te naše vasi parpeje dobrá pitna uodá an troštamo se, de impreža Grisolfi bo pre- ca začela z djelam, zak' takuo boju tud vič djeluci našega kamuna mogli zaslu- žit kruh za svoje družine uzdaržat. Sa mamó u našim kamune 152 djelucu, ki so brez djela an ki njemajo nobedne po- moči od kamuna.

RAZDELIL SO KRAVE. — Po vaseh našega kamuna so razdelil 10 krav, ki jih je dau inspektorat za agrikulturo Vidma u dug. Tiste krave jih boju muor- li kmeti plačat no mar po ljetu u šestih ljetah.

SOVODNJE

Vičkrat smo pisal na naš »Matajura« gor mez vič problemu, ki so še za rešit u naši dažel, de bi tisti može, ki majó oblast u rokeh an svjet vjedli, kuo se težkuo par nas živi. Bruozar, de imamo naš žornal, zak' če bi ga ne blo, nobedan izvon naših vasi na bi vjedu kuo se slo- vensko ljudstvo naših dolin tuče za svo- je življenje.

Mi vidno, de naš žornal »Matajura« njema strah povjedat resnico an zatuo ga usi zlo radi beremo usakrat, ki pride von. Naspruotniki pravijo, de ta žornal ga na smijemo prebjerat, zak' jim u očé bodé resnica. A judje iz Sovodnjah take jih že poznajo, zatuo se na buodo stra- šil pomat vič ku buodo mogli svoji štampi, zak' ta sama je tista, ki brani njih pravice an arzkrije krivice, ki jih muo- rajo tarpjet zavuj tegá, ki nje blo do donás no malo dobregá sarčá za nos od tistih, ki imajo daržavno buzdó u ro- ké. An za pravico an resnico se bomo ni- mar tukli, zak' smo žuf bit za norca uze- ti od pravič stih, ki nas samo terjajo z dajili brez, de bi ankrat videl naše ve- like potrebe, an nam dal tuo kar nam po pravie pripada. Sa smo tud mi ita-

ljanski državljani ku ta druž Itajije, če- pri guorimo na naših duomah slovenski jezik.

Parjatelj »Matajurja« u Sovodnjah.

DREKA

Tud iz našega kamuna je šlo u pan- dejak 21. zenarja 8 djelucu u Milan na pregled kanadske zdrauniške komisije. Teli djeluci so nardil prošnjo za iti u Kanado na djelo an zaslužat za družini pomat. Troštamo se, de njli želja se bo izpolnila.

ZA POPLAVLJENCE, mutilani an in- validi uojské našega kamuna, so zbral 2.000 lir, ki so jih poslal na čedadski ofi- cij, de bi jih dal ta buozim, ki so usé zgubli.

PODBONESEC

Tud u našim kamune boju nardil no- ve hiše za judi, ki so brez nje. Djelo, ta- kuo ku je naš šindik povjedu, se bo za- čelo preca ku bo mraz korču. Hiše jih boju nardil glih ob cjesti, ki peje šez našo vas u Sturco.

Ura je bla, de se tud u našim kamu- ne nardijo hiše za djeluce, zak' jih je dost, ki njemajo strjehe. Troštamo se ki tiste boju tud dane takim judem, ki mu- jo rjes potrebo.

GRMEK

Dne 12. zenarja se je našemu vaščanu Vogriču Ernestu rodil ljepe puobič. Okar- stil so ga za Marja. Majhanemu Marju želimo puno sreče an zdravja an de bo preca zrasu za prijet pomati svojemu o- čjetu.

SLI SO U MILAN. — Iz našega kamu- na je šlo u pandejak 21. zenarja šest die- lucu na zdrauniški pregled u Milan. Usi tisti, če so bli potarjeni od zdrauniške komisije pojdejo deleč od njih rojstnega kraja, u Kanado.

POMOČ POPLAVLJENCEM. — Mu- tilani an invalidi od uojské našega ka- muna so dal za poplavljenje Padske ni- žine 1.200 lir.

SV. PETER SLOVENOV

FEJEJAH. — Usi vedó, de je naša vas u velikim buoštvo. Par nas, če uzamemo von an par družin, so usi djeluci an od tistih jih je ta venč part brez djela. Di- go čajta se je guorilo, de dižokupacjon se bo rešila s tjem, de jim boju dal djelo u žjavi od opoke za čedadsko cemen- taro, ki je u Petejahu. Ampá ni blo ta- kuo; usi tisti, ki so misli, de boju mjet djelo u tisti žjavi so donás ostal zlo gar- duo, zak' »Italcementa« je uzela druge djeluce, ki njeso od našega kamuna. Za nič njeso vajali protešti, ki so jih nardi- li pred parimi njesci. Objube pa, ki so jih nardil so b'e use zmetane dol po Na- ciž. Takuo se z nama djelajo norca tist judje, ki donás imajo komando u roké.

DOLENJI BARNAS. — Domenis Šje- fan iz naše vasi, kar je kolé za vinjike špicu se je dau dou mez nogó s skjeran an je urjezu an parst. Mjedih mu je dau an tjeđan zdravenja.

KLENJE. — Zenarja mjesca se je o- ženú naš vaščan Marinič Marcelo. Po- ročiu je gospodično Kjuk Terezijo iz Dolenjenega v Sentlenarskim kamunu. Mlademu paru želimo puno sreče an zdravja.

POŠTA

V. K. NADISKA DOLINA - Na vaše vprašanje, ali lahko zahtevate od očeta nezakonskega otroka večje podpore, vam sporočamo, da sta v smislu zakona dolžna tako oče kakor mati preživljati otroke, pa najsi bodo zakonski ali nezakonski in sicer vsak po svojih premoženjskih močeh. Torej, če je oče vašega otroka premožen, a vi živite z otrokom v revščini, imate pravico do povšane podpore, ki jo lahko prisilno izterjate od očetca. Seveda velja to le pod pogojem, da je očetovstvo do nezakonskega otroka ugotovljeno in potrjeno od oblasti.

SKUPINA ČITATELJEV »MATAJUR- JA« IZ FOJDE. Do izplačila živine in ži- veža, ki je bilo rekvirirano od partizan- skih enot za časa narodno osvobodilne vojne, imajo pravico vsi tisti, ki so na- pravili prošnjo za dosego izplačila te od- škodnine skupne s prošnjo za povrnitev vojne škode in predložili to pred letom 1948.

Prošnji mora biti priložen med drugim tudi original bona, ki so ga dale parti- zanske oblasti za prejeete predmete. Brez tega bona ne bodo ugodno rešene prošnje.

FRANC MUSONI

Opisovalec in glasnik
Beneške Slovenije

Franc Musoni je znamenit sin naše dežele. Lahko rečemo, da je ni vasi, gore, reke ali skale v njegovem kraju in v njegovi bližini, da je ni sege ali navade, ki je on ne bi poznal, vzljubil in poveljeval s svojim velikim razumom in toplo ljubeznijo. V družbi nekaterih maloštevilnih pisateljev je bil en morda tisti, ki je najbolje opisal in prikazal našo deželo, njen fizičen, etničen, gospodarski in političen položaj.

Rodil se je 21. novembra 1864 v Sarženti pri Sv. Petru Slovincu. Njegova nadarjenost in bistroumnost sta ga po dokončanem študiju na srednji šoli, pripeljala na univerzo v Padovo, kjer je napravil doktorat iz filozofije z lepim uspehom že leta 1888, ko mu je bilo 24 let. Najprej je poučeval na realni v Palermu, od leta 1893 pa na zavodu »Zanone« v Vidmu. Leta 1923 je postal prvi voditelj realne gimnazije v Vidmu, pozneje pa se je vrnil na zavod »Zanone« in prevzel njegovo vodstvo.

Zaradi svojih številnih znanstvenih del je postal docent na univerzi v Padovi in je bil imenovan tudi za izrednega docenta na univerzi v Palermu. Vendar pa je rajši ostal v bližini svojega rojstnega kraja, kamor se je čisto povračal, da bi ga vedno bolj proučeval in spoznaval. Umrli je v Vidmu 18. oktobra 1926.

Najprej se je posvetil slovstvu, pozneje pa se je ves predal zemljepisju, do katerega je čutil največ nagnenja.

Bil je učenec velikega trčanskega zemljepisca Ivana Marinellija, ki je že deset let imel vseučiliško stolico in je bil znan kot velik učenjak in dober profesor. Musoni je bil med njegovimi prvimi učenci in tudi največji med njimi. Njegovo spoštovanje do Marinellija je najbolj razvidno iz dejstva, da so imenovali realno gimnazijo v Vidmu po Marinelliju predvsem na pobudo njegovega učenca Musonija.

Pobornik za študij slavistike

Že iz prarih del Musonija se vidi njegovo zanimanje za zgodovinska, zemljepisna, etnografska in folkloristična vprašanja naše dežele. Že od vsega začetka ga je mikalo raziskovanje o življenju beneških Slovincov. To je rodilo celo vrsto del o Slovincih in tudi kakšen študij večjega obsega, kot je bilo n. pr. poročilo, ki ga je napravil leta 1895 na zemljepisnem kongresu v Rimu »O gospodarskem, socialnem in političnem položaju Slovincov pod Italijo«.

Od tega raziskovanja o Slovincih je zaneslo Musonija, ki je bil dober poznavalec slovanskih jezikov, da se je začel zanimati za širši krog, preko naše politične meje, predvsem za naše brate Slovence na Balkanu. Že leta 1894 je pisal »O Makedoniji in vzhodnem vprašanju«. Od tedaj je ob številnih prilikah doprinesel svoj delež za sponavanja geografskih, zlasti pa antropogeografskih problemov Balkanskega polotoka.

Budno in vztrajno je sledil napredku znanosti v inozemstvu o teh problemih, opozarjal je na najvažnejše publikacije, o katerih bi težko kaj izvedel tisti, ki ni poznal slovanskih jezikov. Postal je pobudnik potrebe, da bi tudi v Italiji v večjem obsegu študirali slavistiko in slovanska vprašanja. Od tedaj je postal vedno bolj znan kot raziskovalec etnografskih in antropogeografskih problemov Balkanskega polotoka in za nekatere od teh problemov je bil redvomno najboljši poznavalec, kakor trdi Roberto Almagià, ki je eden največjih sodobnih italijanskih geografov.

Toda v Beneški Sloveniji in v Furlaniji, ki sta tako raznovrstni po svoji zunanji obliki, kot po življenju svojih prebivalcev, so pritegnili njegovo zanimanje še drugi pojavi. Po letu 1900 je začel opazovati ustroj nadzemskih in podzemskih rek in svoje raziskovanje o kraških pojavih in njegovih oblikah. Leta 1904 je ustanovil revijo »Podzemski svet«, ki je objavljala raziskovanja »Jamskega in hidrološkega furlanskega kroga«, ki ga je on sam ustanovil v Vidmu. V tej reviji je objavil več razprav kot »Jezero sv. Danijela«, opis jam kot »Velika jama«, študij o izviri Nadiže in Pojane.

Proučevanje ožje domovine in Jugoslavije

Od leta 1908 do prve svetovne vojne je začel Musoni z večjim delom, re samo o svoji rodni Beneški Sloveniji, ampak po vsej Furlaniji. Toda tega dela ni dokončal; vendar pa so odlomki, ki nam jih je

zapustil, zelo važni in izčrpani. Naj omenimo predvsem »Cloveška naselja v srednjem toku Nadiže«, dalje »Antropogeografska proučevanja o Julijskem predgorju« (ki je bilo objavljeno v »Vodiču po Julijskem predgorju«).

Leta 1916 je objavil »Slovenski narod

FRANC MUSONI

in sedanji politični položaji, leta 1919 »Slovenca«. To so najboljša njegova dela o našem narodu v geografskem okviru.

Ko so med vojno Avstrijci zasedli deželo, je zapustil svoj dom, knjige in rokopise, ter se zatekel v Firence, kjer je nadaljeval s svojimi študiji. Po povratku v Videm se je zopet začel baviti z

geografskimi vprašanji v novem političnem položaju, kakršen je nastal po prvi svetovni vojni. Popolnoma naravno je, da ga je v prvi vrsti zanimal položaj nove jugoslovanske države. Leta 1923 je napisal monografijo »Jugoslavija«, ki je dovršeno delo s fizičnega, demografskega, etničnega in gospodarskega stališča.

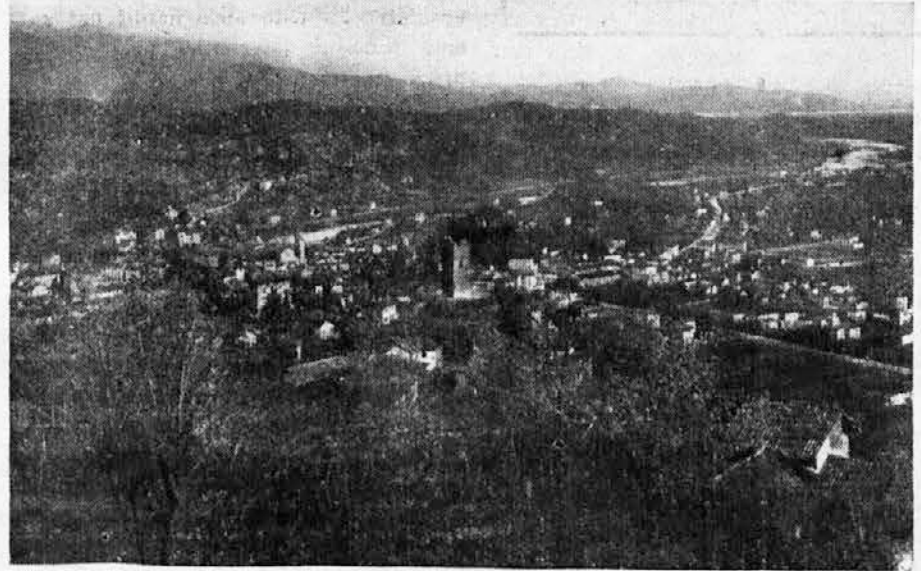
Musoni se je odlikoval tudi v delih, ki presegajo krajevni okvir. Tako so znane njegove študije o narodih »Polinezijci in Mikronezija«, ki jih je napisal za knjigo »Ljudstva v svetui« pri kateri je bilo več sotrudnikov.

Bil je med pobudniki za »Veliki mednarodni atlas« italijanskega Touring Cluba, za katerega se je zanimal Olinto Marinelli, ki je prevzel tudi vodstvo. Musoni bi bil pripravljen sodelovati tudi z »Italijansko enciklopedijo«, katere urejanje je bilo poverjeno Robertu Almagià, toda smrt ga je prehitela.

To je torej v kratkem razgibano življenje tega znamenitega učenjaka, sina Beneške Slovenije. Navedli smo samo njegova glavna dela, ki so ga proslavila. Toda v presledku med enim in drugim velikim delom, je napisal še številna manjša dela, skoraj izključno o svojem narodu, o svoji rodni zemlji in o njeni zgodovini. Nimamo tu niti prostora, niti ne časa, da bi jih vse navedli; omenimo naj samo »Sege in navade beneških Slovincov«, »Rezija in Rezijanci«, »Krajevna imena in slovenski živelj v Furlaniji« ter »Slovinci iz Črnega vrha«. Vsa ta dela so koristna, ker prikazujejo položaj naše narodne manjšine in njenega problema v okviru države. Zato moramo biti hvaležni našemu velikemu učenjaku, ki je s tako ljubeznijo prikazal Beneško Slovenijo, svojo rojstno deželo.

Slovenski vikarjat v Tarčentski župniji

Tarčentska župnija s svojo cerkvijo, posvečeno apostolu Petru, je bila nekdanje zelo obsejna. V uradnem poročilu, ki ga je dal okrog leta 1740 župnik A. di Montegnacco oglejskemu patriarhu, so navedena imena vasi in zaselkov, ki so takrat spadale pod to župnijo. Med drugim so tu imena, ki se glasijo dobesedno: Brdo, Zavrh, Sedigla, Hoja, Smardeča, Cizerje, Štela, Zomeajs; to so imena va-

TARCENT ALI CENTA

si s slovenskim prebivalstvom, raztresene deloma po hribih, deloma pa med gorami gornje Terske doline. Iz tega lahko ugotovimo, da so bile te vasi okrog Tarcenta še pred nedavnim naseljene po slovenskem prebivalstvu. Danes so jih Furlani skoraj popolnoma asimilirali, razen vasi v notranjosti, kot so Brdo in Zavrh.

V tistih časih je bila duhovniška služba prav gotovo povezana s številnimi težavami za duhovnike, ki jim je bila poverjena skrb za duše; težave so bile predvsem zaradi razlike med prebivalstvom po rodu, jeziku in običajih.

Zato je kuminjan Danijel degli Abati, čedadski kanonik, kot poroča g. Baldissera v svojem poročilu o tarčentski župniji, dne 18. decembra 1497, ko je dal v zakup župnijske dohodke Pellegrinu iz Lucche, kot svojemu vikarju v Tarcentu za letno najemnino 28 dukatov, naložil temu kot obvezo, da mora poskrbeti za vzdrževanje slovenskega duhovnika za dušne potrebe prebivalcev v gorskih krajih.

Ni točno ugotovljeno, kdaj začenja ta važen običaj. Gotovo pa je, da je bilo

tudi v tarčentski župniji nujno potrebno tako postopanje in da sega zelo daleč nazaj, če so se poganski prebivalci okrog Kobarida takrat še zbirali okrog velikega hrasta, kjer so opravljali svoje verske obrede. Pomanjkanje cerkva v slovenskih krajih pred letom 1500, nam prikazuje žalostne razmere v katerih so že tedaj živeli naši hribovci.

Propadanje duhovščine, ki je tedaj za-

nemarlja Tarcent, je trajalo do prihoda patriarha Franca Barbaro, ki je dne 9. februarja 1602 priznal župnijski naslov upravitelju tarčentske župnije in mu naložil obvezo, da mora kot v preteklosti in na svoje stroške vzdrževati enega duhovnika, ki je več slovenskega jezika, da bi lahko vršil versko službo med prebivalci gorskih krajev.

Obsežnost ozemlja in naraščanje prebivalstva sta narekovala že od XIV. stoletja, ali pa od konca leta 1400, potrebo razdelitve cerkvene službe v župniji. Senjak, Villafredda in Collalto so uspeli doseči privilegij, da so dosegli svojega lastnega duhovnika z naslovom vikarja. Tako so leta 1607 tudi slovenske vasi Hoja, Smardeča, Štela, Zomeajs, Cizerje, Sedigla, Zavrh, Brdo, Ter in Podbrdo smatrale nezadostno delo župnijskega sotrudnika kot ga je določil patriarh Franc Barbaro; dogovorili so se z župnikom, s škofijsko pisarno in kanoniškim kapitljem, da jim bodo postavili lastnega vikarja, ki si ga bodo te vasi same zbrale in plačevale. Ta vikar naj bi stanoval v Tarcentu in vršil versko službo samo v njihovih vaseh.

Kaj je ratalo Vanci, ki je tjela se razporočit

(Pravca v narečju Gorenjega Tarbijá)

Tinac je biu an bardak mož, brumai ku dišica, ma kadar se je opiu je biu takuo grozan, de Buoh var' usakega: je kleu, je razmjetu an pobivu posode an še ženó je tuku.

Ljudje pa so guoril', de usegá tegá je bila kriva Vanca, njegá žená, zak' je bila uoharna an je imjela an strupen izik. Zase, si je zmenjovála icé an runála pogojke, njemu pa je skuhála bizno an speklá tardo pinčico. Če on se je oglasu, al de je prašú kjek družega, al de jo je kulki pokregu mu je očitovála, de je dan ričar (je biu paršú za zet éje

h nji), de nje za nič an takuo napri. Potem, buoh mož, je biu sijer uteč ta od nje. Sevjede je šú č' u oštarijo... Keremu možu ni useč bučica? Tam je ušafu do-tre parjatele, ki so mu use pohvaljoval' an še ga naštakoval: kam' šparaš? Sa' njemaš rodovine! (Rjes, Tinac an Vanca nista mjela otruck). Kadar se je varnó damú (navadno o punoč), Vanca ga je sparjela nimar s teim pozdravam: »Fardaman lump, kje s' biu do sadá?« Au ta 'je začeu cjeu pakú; Vanca je muorla uteč spat éje h botri. Tuole je duralo vič ljet. Uboga Vanca je guorila: de nje mož

FOGLED NA ŠT. LENART

Hiša slovenskega vikarja, ki jo je deset vasi zgradilo nalašč v ta namen, se nahaja na trgu Superiore in meji na južni strani z vrtom sedanjega županstva. Po tej oddredbi je bil položaj urejen in ostal tak do leta 1730. V tej dobi pa so slovenske vasi Brdo, Ter in Podbrdo, ki so bile preveč oddaljene od središča, dosegle, da se tudi one ločijo in so si postavile na Brdu lastno cerkev sv. Jurija dne 28. aprila 1738, ter se obvezale, da bodo stalno vzdrževale enega kaplana. Iz istega vzroka je leta 1840 drugih sedem vasi, potem ko so poskušale urediti svojo lastno župnijo s sedežem v Cizerjah, kamor so prenesli leta 1830 bivališče svojega vikarja, pregovorilo nadškofa Zaccaria Bricito, naj bi ukinil tako imenovani slovenski vikarjat in omogočil organizacijo posebnih duhovnij v tisti obliki, kot obstojajo deloma še danes.

Razlika je seveda v tem, da danes ne obstoja več nekdanja lepa navada, da bi sem pošiljali slovenske duhovnike. Za to je več vzrokov, med katerimi je glavni ta, da nekateri cerkveni predstavniki v Vidmu, ki bi morali skrbeti za versko službo pridigajoč vsakemu v njegovem materinskem jeziku, soglašajo z vlado v tem, da bi čimbolj raznarodili to ljudstvo, ki živi v sosedstvu s Furlani že preko tisoč let. V resnici noben duhovnik zgoraj navedenih krajev ne pozna jezika ljudstva in zato se vršijo pridige in krščanski nauk samo v italijanskiini.

Velik občinski dolg v Št. Lenartu

Nobedan na bi mislu, da naš kamun ima vič ku 8 milionu ilr dugá. Tuole se je zvjedalo ob zaključku preteklega ljeta na zadnji seji naših kamunskih po-blavarju. Mi na vjemó kakuo se je nardit tist dug, če pomislemo, de po naših vaseh nje blo nareto pru nič. Pravijo, de tist dug so ga nardil ta star možje; tud mi smo prepričani tegá, zak bi blo zarjes čudno, de bi ta novi kamunski konsej naredu tak velik dug u šest mjescu.

Judje pa bi radi vjedal zakí so potrosil tkaj denarja an za tuole povjedit imajo dužnost tisti, ki imajo sadá kamunsko bruzdó u rokáh. Osm milionu duga za adán kamun majhnu ku naš, je zarjes dost. Kadá ga bomo mogli plačat?

je udan zlučdu an je nosila zegrat nje-ga srajco éje h mašnikam, samuo za mu mučat an za mu skuhat kjek buj do-bregá nje tjela čut. Kadar je bla sítu u-segá, se je pobrala an je šla h famoštru an mu je pravla, de oná 'če se razporo-čit zak' na pomaga nič vič, ne molit ne klet. Famoštar ji je lepuo povjedú, de te k' 'če se rešit svojega križa, bo muoru ne-sit potlé še guoršega. Ah jušta! Je bluó ku metat bop tu zid. Oná je le tulila, de ée na usako silo se razporočit. »Nu, nu«, je jau famošter, »ku četé, pa bo Parpejajte mi dol vašega moža tele an tele dan, jest vas bom čaku tu cjerkvie.

Kadar je paršú mežnar zuonit jutarince Tinac an Vanca sta že čepila na svoj kri.

»U cjerkvi nje bilo žive duše, ma ka-gar famoštar je včetiu uon z čekerštijo je bla že puna cjerku žen. Kaj je bluó ratalo? Vanca je bla povjedala nje botri, botra svoji botri an takuo napri, d vas roik je že vjedú use. Groza je šla gor po Vanci, ma je bla tud' vesela, d se bo moglá za nimar rešit. Oba sta klečala pred utarjam na tisti banči, ki jo denejo za noviče. Famoštar z mežnarjam stopi ta pred nje an jim dje: »Vesta, de se na bota čudvála, vam povjen, de kle se muora guorit use narobe od kar je bluó par poroki; parvo bom prašu ženo an potlé možá«. An na glih začue: »Van-ca, al' nečete vič imjet Tinaca za vašega možá?« »Ne! je jala oná na glas. Tentega famoštar uzame uon z kotliča kopriunico an z njo mahne Vanci dol p glavi. Potlé upraša u drugo: »Vanca, al nečete vič imjet Tinaca za vašega možá?« — »Zluomak, sa' sam jala, de ne, ka' so gliuhi?«, mu odgovori sardito (jo je muorlo boljet an t' kaj). Na tuo fa-moštar nje dau štíme; prime za kropit-nico an udare dol po nje glavi še buj močnuó. Vanca je usa poardčela, je gledala tu famoštra strupeno, je odparla usta za njek reč, ma glih te krat ji pri-de dol po glavi te trečji žlah. Tekrat pa' nje mogla prestat vič, lože hitro rokó gor na glavo za jo brantit an arjuje na vas glas č' u famoštra ježno an joče: »Pres-neto! Na tolo vižo oni me čejó ščediti« — »Kaap?« — je odgovoril famoštar po-blevno an smješno. »Muoram ubit adne-gá, drugač' se na muoreta razporočiti«.

Na tuo mežnar se abarre an hitro le-ti č' u čekerštijo, de se vesmeje, ljudó dol po cjerkvi se tiščijo trebuch, ki jim č poknit od smeha, an Tinac dene na gli-roke ta pred šobami, zak' ga je špot se smejat' u pričo famoštra.

Kadar se je use potihalo, Vance jo nje bluó videt vič. Pravijo tud', de Tinac se nje vič opljau; plu ga je sevjede an po-tlé kajšen krat, ma je blu nimar dobr-voje.

ZA NAŠE DELO

Kuo se zdravi kozè če imajo mehke kosti

Ce kozà čuota, je tuo po navad znak, de je u zadnjih mjeskih brejesti. Dost krat pa je tuo znak mehkostnosti (tuo je, da imà kozà mehke kosti). Tista boljezen se parkaže februarja al' marca mjesca, tuo je malo cajta prej, ku stor. Dost krat se parkažejo znaki tiste boljezei šele vič tjeđnu potle, ku je kozà storla. Tisto boljezen jo konstatiramo, če vidimo, de kozà teško ustaja al', de se režuuo ulegne, u cajtah ne muore še ustati, zak' se ji kosti u negat. krivijo, parkli postanejo pa lopatesti. Tud' kosti od spuodnje čeljusti ratajo mehke an kozà na muore takuo jest tardega fuotra. Take boune kozè majo nimar odpert gobac an se ji cediju sline.

Uzrok tiste boljezei (mehkostnosti) je brejost, zak' koza ponuca no veliko part mineralnih sostane za kozliča nardit. Če ta žvina ni prau an ne zarlost hranjena, se boljezen vid še prej. Tista boljezen pride tud če imà kozà previř mljeka, zak' z mljekom zgubiã dost mineralnih sostane, ki jih imà potrebo za mjet kosti tarde. Dobré kozè mljekari-e lahko dajejo tud' po štir litre mljeka na dan, kar je približno edná desetina njene teže.

Mehkostnost par kozàh zdravimo, če damo usake 4 dni podkožno punturo od viganola (2 kubična centimetra) an s punturo u žilo od tele razstopine: Calc. chlorati 4,0; Magnes. chlorati 1,5; Aequae dest. ad 50,0. Obe dvje punture je potreba nardit usakih 4 dni an tuo za štirkrat, če nje kudo bouna, če je na kozà močno bouna je potreba ji dat 6 krat punturo.

Zdravilo ga lahko ukupita u specijaliji.

Nařim čečam povjemò

de muorajo sadà postaviti od zunaj use tiste rože, ki so jih mjele u kjetah an ki so zdvijale. Te rože je trjeba jih obrezati, a se muora lepuo gledat, de ostane na pogankah za čest pjeru. Za presa-dit rože nje še cajt. Tud oleandre an druge lisnate rastline naj se postavijo od zunaj na svetlo, de na boju ratale pravič rumene.

Kuo odženemò uři žvini?

Narbuojs za uři pobit naši žvini je UDT, ki mu pravijo »neocidola«. Telo rječ jo prodajajo u likuidu an u prahu, a buojs je če nucate tistu u prahu, zak' je buj lahko za jo pesut gor po koži žvi-

re. Za de toju use uři pobite muoramo tist prah gor po cjele žvin dat, an če je potreba, tud po steji, zak' pru tam bi lahko bla skrita kakšna uř. Narbuojs je, de se po živin strosi tist prah za dva dni zaporedoma, ta tređji dan pa lepuo štrigljajte žvino. Adná dobra rječ pruoť žvinskim uřem je tud »nicola«, ki je nar-et iz estrata od tobaka. »Nicola« se ga zmješa z vodo an se da adnò žlico »nicola« u 80 žlic vode an s tistim se umije lepuo kožo od žvine. Uři an njih jajca se odženejó u pou ure cajta.

U KLJETI

Kljette okna jih pustimo odparte, takuo vino bo buojs ratalo z mrazom; rata buj čisto an buj dobro za pit, zak' gre proč od njega acido tartariko. Če njesta še travazal, to djelo ga napravite sadà, zak' se muora stran uzet tisto blato, ki se nardi na dne soda.

Suha djetelja za kakoške

Nobedan na bi mislu, de suha djetelja zlo pomaga kakoškem par nesenu jajce, an tuo je blo provano par vič krajah. Djetelja imà visoko redilne sostane, ki še mi na vemò kulk. Potle, djetelja imà tud zlo japna roter u sebi an če jo damo kakoškem po zim, parprečimo, de bi kakoške nosile jajca s previř mehko lupino.

Djetelja, ki jo nucamo za dat kakoškam, muora bit drobno zrjezana an

buojs bi blo, če jo drobno zmanemo al zmeljemo. Potle jo poparimo z toplo vodo an jo pustimo nekaj cajta stat, potle jo pa premješamo s ta drugimi jedi, ki jih kakoške parpravimo. Provajta, bosta videl, če na bo tuo rjes.

Kuo se za dobar kup opita praseta

Kajšen kmet bo jau, de je narbuojs fuotar za praseta pitat, sjark, krompir an kostanj. Mi vam čemò povjedat, de se lahko praseta opita buojs an buj za dobar kup. Ta fuotar je suha djetelja an senuo. Vi se bosta viřno smejal temu, a prove, ki so jih nardil u dostih krajah so pokazale, de je tuo rjes.

Dajte u koritu prasetam dost suhe djetelje an sena an tuo takuo kot je, brez potrebe, de jo režite. Če bi tisto suho hrano rjezal, bi bui prase parmuo-ran pojest poleg liščja, ki je tist, ki imà sostanco, tud tarde steblo, ki ne pita, ampa djela samo težo želodecu. Iz kupa nezrjezane djetelje al senà se prase izbere samo tiste fine perje an tiste ga narbuji ridijo. Tuo kar prasetu ostane lahko nucate za stejo.

De se prasetu tak suh fuoter re ostu-di, mu muorate dajat vičkrat na dan čisto vodo, takuo de imà prase preã sabo nimar vodo za pit. Takuo ridijo praseta vič kumetu na Koroškem an od tega so dest pisal u žurnalu »Obvestila napred-nih gospoderjev«, ki izhaja u Cečovu.

GOSPODARSTVO

Kup na zadnjim čedajskim targu

Na zadnjim targu u Cedadu je blo zlo malo kupčij. Judje, ki pridejo usako sabotu na čedajski targ iz naših hribouskih vasi se niso teli krat od duoma ganil. Tuo je viřno zavuj tegà, ki je pa-du snjeħ an tist, ki je imà kaj za pro-dat al kupit mu nje blo usec uozit po takim slabih cjestah s konji al družim vozilom. Takuo zanje je blo buojs za tel krat ostat na duomu. Tud kupcu nje blo videt t' kaj ku u prejšnje mjesce.

Na targu žvine pa je blo use prazno. Slinauka, ki se je že od tkaj cajta raz-širila u naše kraje ne parpusti, de bi kumeti an kupci na targ pejal žvino, an takuo ku pravijo, targ od žvine bo zapert za vič mjesec. Par temu veliko škodo tarpi Cedad, zak' tie narvenč part judi živi an se pomagà s kupčiom.

Sa u Cedadu imamo nič manj ku 72 ořarij, ki djelaje samo ob sobotah kar

je targ. Potle imamo tud' nih 30 butjeh, ki stojò po koncu, zak' so naš judje iz hribu, ki jim dajo šeft.

Na zadnjim čedajskim targu so tele re-či plačeval po telim kupa: Senuo od 900 do 1050 lir na kuintal; djeteljsko senuo od 1050 do 1250 lir na kuintal; praseta za rejo od 10 do 20 kg. pejza od 850 do 1000 lir kg; piščance po 560 do 520 lir kilo; kakoške po 520 do 600 lir kilo; dind,e po 520 do 620 lir kilo; zajci po 280 do 340 lir kilo; ser mlekarne do dva mjesca starosti po 500 do 600 lir kilo; star ser čez šest mjesce po 650 do 750 lir kilo; maslo mlekarne po 1050 lir kilo; hiřno maslo od posnetega mljeka po 850 do 900 lir kilo; jajca po 30 lir usako; jabuka Nadiške doline, po 40 do 55 lir ki o; bru-ške po 35 do 60 lir kilo; kostanj po 2 taužent lir kuintal.

Kambjali, ki so řli u protest

Podatke, ki jih mi napiřemo so tisti uzeti od seznama proteřte kambjarje, ki so loženi u kanceleriji od tribunala. Ce je kajřna pomota, »Matajur« se ne uza-me odgovornosti. Tistim pa, ki jih bo interesalo, mi bomo u drugim napisal popravlja an pojasnila.

Naj potle še povjemò, de mi damo na naš žurnal samo tiste imena naše da-žele s Cedadom an Tarčentom, ki so glauni centri, kjer judje naših vasi ho-dijo na targ an katjerim tud spadajo. Samo za te le interea našim braucem an za tuo se na spleã, de bi mi dal na žor-nal imena use provincije, sa za ta dru-ge kraje skarbijo drugi žurnali u itali-janskim jeziku, ki naši judje jih re be-rejo.

Mjesca novemberja

Assini Bruno - Tarčent	L.	23.000
Assini Bruno - Tarčent	»	27.300
Berra Ivan - Tajpana	»	40.000
Brasiola Gizela - Ahten	»	55.235
Bassetto Rosa - Cedad	»	7.000
Costa Bruno - Tarčent	»	30.000
Costa Bruno - Tarčent	»	20.000
Costa Bruno - Tarčent	»	22.000
Costa Bruno - Tarčent	»	10.000
Costa Bruno - Tarčent	»	15.000
Costa Bruno - Tarčent	»	30.000
Costa Bruno - Tarčent	»	20.000
Costa Bruno - Tarčent	»	15.000
Costa Bruno - Tarčent	»	15.000
De Bellis Francka - Neme	»	29.700
De Bellis Francka - Neme	»	29.700
Cavassori Albino - Neme	»	20.000
Caucila Henriħ - Črni Vrh	»	7.000
Caucila Henriħ - Črni Vrh	»	7.000
Rupil Angela - Tarčent	»	39.587
Giordano Viktor - Tarčent	»	100.000
Gardone Gennaro - Pedarskije	»	4.000
Louis Gilda - Cedad	»	8.600
Louis Gilda - Cedad	»	8.600
Louis Gilda - Cedad	»	8.600
Louis Gilda - Cedad	»	14.100
Miconi Guglielmo - Tarčent	»	4.500
Fratte Dominik - Tarčent	»	48.330
Melissa Redento - Prosnid	»	70.000
Melissa Redento - Prosnid	»	30.000
Michelsoni Michele - Sv. Peter Slovenov	»	20.000
Michelsoni Michele - Sv. Peter Slovenov	»	50.000
Moschioni Gastone - Cedad	»	6.418
Redivo Domenice - Sv. Peter Slovenov	»	20.000
Segulni Umberto - Tarčent	»	5.000
Spekonja Lucija - Cedad	»	2.000
Saligoj Mario - Oblica	»	3.000
Venuti Peter - Cedad	»	55.350

Mjesca decemberja

Assino Bruno - Tarčent	L.	19.000
Alessio Sergio - Tarčent	»	35.000
Alessio Sergio - Tarčent	»	35.000
Andreutti Attilio - Cedad	»	5.000
Berra Ivan - Tajpana	»	60.000
Broggi Giuseppe - Cedad	»	4.000

Bassetto Rosa - Cedad	L.	7.000
Bassetto Rosa - Cedad	»	5.000
Costa Bruno - Tarčent	»	29.700
Costa Bruno - Tarčent	»	23.000
Costa Bruno - Tarčent	»	15.000
Carpentieri Giuseppe - Cedad	»	8.300
Kručil Vitale - Podbonesec	»	30.000
Kručil Vitale - Podbonesec	»	50.000
Ciano Natale - Cedad	»	50.000
Ciano Natale - Cedad	»	25.000
Ganciani Francesco - Poddar-skije	»	6.000
Di Lenardo Silvija - Cedad	»	5.000
Di Lenardo Silvija - Cedad	»	5.000
Degni Nicola - Cedad	»	4.000
Del Fabbro Giuseppina - Cedad	»	47.000
Furlanetto Vitalliano - Tarčent	»	10.000
Ferletič Loredana - Cedad	»	100.000
Ferletič Loredana - Cedad	»	20.000
Luci Francesco - Njivica	»	300.000
Luci Francesco - Njivica	»	20.000
Luci Francesco - Njivica	»	100.000
Luis Gilda - Cedad	»	16.120
Luis Gilda - Cedad	»	10.664
Luis Gilda - Cedad	»	8.600
Luis Gilda - Cedad	»	8.700
Luis Gilda - Cedad	»	7.500
Luis Gilda - Cedad	»	50.000
Luis Gilda - Cedad	»	40.000
Luis Gilda - Cedad	»	29.136
Fratte Domenico - Tarčent	»	100.000
Miconi Guglielmo - Tarčent	»	4.000
Miconi Rosa - Tarčent	»	2.000
Manzini G. B. - Cedad	»	26.000
Manzini G. B. - Cedad	»	25.000
Manzini G. B. - Cedad	»	25.000
Manzini G. B. - Cedad	»	25.000
Manzini G. B. - Cedad	»	25.000
Orlando Orlando - Cedad	»	10.000
Pasianotto Giovanni - Tarčent	»	100.000
Pasianotto Giovanni - Tarčent	»	50.000
Pasianotto Giovanni - Tarčent	»	20.000
Petrossi Anton - Černeja	»	500.000
Pinosa Albert - Njivica	»	160.000
Pinosa Gino - Brdo	»	4.000
Redivo Domenico - Sv. Peter Slovenov	»	10.000

Menjava denarja

Zlata řterlina	8.400—8.450
Napoleon	6.400—6.475
Dolar	682—683
Francoški frank (100 fr.)	156—158
Švicarski frank	156—158
řterlina karta	1.550—1.575
Dinar (100 din.)	207—208
Belgijski frank	12,50—12,60
Avstrijski řiling	21—22
Zlato po gramu	99—99

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Založnik: »Matajur« (d. o. z.)
Dovoljenje videmskega sodišãa řtev. 47
z dnem 26.7.1950
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Beneřka ljudska pravca: Divji moř s Kanina

Nekaj je bival na Kaninu divji moř, ki je strařil ljudi in vaul nanje kamenje.

Posebno rad je nagajal ženam, če so ostale po Ave Mariji same v gori. Večkrat

je spreminjal kamenje v klobce volne, a ko so jih hotele pobrati so bile miři. To

nerčevanje je silno razjezilo drvarja in je sklenil, da se bo mařčeval. Stopil je

domov, srel s stene svojo puško in kal, da se prikaže divji moř. Ko ga

gleda, nabaše v puško kroglo s kriřem, blagoslovljeno svečo in cliko. Nato po-

klekne skupno z otroci in molí k sv. Barbari za posrečen řtel. Potem je po-

meril proti Kaninu in sprožil naravnost v diviega mořa. Ko je obstreljal divji

moř od boli javkal, so se valile skale v dolino, da se je vse treslo. Ko pa je

ozdravil je povedal arvarju skozi dimu da ne bo nikdar več strařil.